

ריבית בערב

(א) מבואר בגמ' דילפי' מקרא דבערב לנכרי ליכא איסור ריבית, אולם כ"ז בקיבל עליו לדון בדיני ישראל, אבל בדיניהם אסור כיון דבדיניהם אזלי' בתר ערבא, והנה בערב רגיל לכו"ע מותר, ובערב של"ד לכו"ע אסור, ונחלקו הראשונים מה הדין בקבלן, ומה הדין בגוי לזה.

(ב) בחי' הר"ן נקט בדעת רש"י דערב קבלן מותר, אבל בלזה גוי לא שרי אלא בערב, אבל ע"ק אסור, וכן דעת הנימוק"י, דעת הרשב"א דערב קבלן מותר ואין חילוק אם הגוי לזה או מלוה, ודעת הרשב"א בחי' ובמיוחסות רכ"ג דלדעת רש"י ערב קבלן אסור, וכן נקט הב"י ריש סי' ק"ע בדעת רש"י, וכן דעת הראב"ד והרמב"ן, ועי' מהרמ"ש דהק' סתירה בדברי רש"י, דבד"ה והא משמע כהר"ן, ובד"ה והא משמע כהרשב"א.

(ג) ובדעת הטור, עי' ב"י דהטור סתם דבריו, ובדרכ"מ וט"ז סק"א הק' סתירה בדברי הטור, ועי' ברע"א על ש"ך סק"ג ושער"ד סק"ב מה דתי'.

שיטת רש"י

(א) עי' ברשב"א בחי', וביתר ביאור במיוחסות, דהק' על דעת רש"י מ"ש ערב מקבלן, הרי גם בערב אם אין ללוה הוא תובע את הערב, וביאר הרשב"א דשאני ערב דכיון דאין יכול לתבוע את הערב רק אחרי שיתבע את הלוה, נמצא דאין הריבית מתרבה על הערב אלא רק על הלוה, וכשגובה מהלוה הוא נוטל מה שפרע עליו, אבל בקבלן שיכול לתבוע ממנו תחילה, הריבית מתרבה על הערב, והמלוה גובה ממנו את הריבית מחמתו ולא מחמת הלוה, וכשהוא נפרע ממנו וחוזר ונפרע מן הלוה, הרי זה כתובע ממנו קרן וריבית, עכתו"ד.

(ב) ובחי' רע"א ס"ב א' ביאר דברי הרשב"א דיש חילוק יסודי בין החיוב של ערב לחיוב של קבלן, דערב חיובו לשלם את חוב הלוה, דהמלוה קוצץ ריבית על הלוה, ורק מה דאין הלוה משלם, מוטל על הערב, ותשלומי הערב הוא על מה דהמתין המלוה ללוה, וחיוב הלוה לערב הוא על מה דשילם הערב את חובו, אבל בערב קבלן חיובו מחמת דנעשה לזה על החוב, וקציצת המלוה ריבית על המתנת המעות הוא גם על הערב, ומה דהערב גובה מהלוה הוא משום דהוי כאילו לזה מהמלוה והלוהו, אבל אם אין המלוה גובה מהערב אין על הערב שם לזה, דהמלוה גובה ממנו מצ"ע, [ועי' חי' הגרש"ר קידושין סי' ט' דביאר בכוונת רע"א דבקבלן גדר הדין הוא דבא המנה ליד הערב, אבל בערב סתם אינו אלא שעבוד מחמת ההנאה, אולם אינו נידון כקיבל את הכסף, ע"ש, והנה לענין חיוב הערב למלוה, אין הדברים מוכרחים, דאף אי נימא דבערב רגיל נמי נידון כאילו קיבל הערב את הכסף, מ"מ אינו אינו חייב להחזיר את המנה שקיבל, אלא דמכח קבלת המנה חייל עליו התחייבות לשלם חובו של הלוה, אבל קבלן חייב להחזיר את המנה כדין לזה, וכן לאידך גיסא י"ל דאף אי נימא דגם קבלן אינו נידון כקיבל המנה, אלא רק מתחייב בהיא הנאה, מ"מ ערב סתם מתחייב לשלם חוב הלוה, וקבלן מתחייב לשלם עבור ההלואה].

(ג) והנה הרשב"א הק' על ביאורו בדברי רש"י, דהא זימנין דאיפרס הלוה תו"ז, וכשגובה מהערב בזמנו אגלאי מילתא למפרע דעליו נתרבה ולא על הלוה, ומ"מ בערב מותר, וצ"ב כוונתו, דאף אי נימא דמשעה שהעני הלוה, נעשה הערב כלזה, מ"מ אכתי לא נעשה הערב כמלוה ללוה, ורק בקבלן חשיב כמלוה ללוה.

ולכא' מוכח דס"ל להרשב"א דודאי אין חילוק בגדרי הדינים בין ערב לקבלן, ואם גדר הדין דקבלן חשיב כמלוה ולזה, ה"ה דערב חשיב כמלוה ולזה, אלא דמ"מ בערב מותר משום דכיון דאין נפרעין ממנו תחילה, חשיב דהריבית נתרבה על הלוה

ולא על הערב, משא"כ בקבלן כיון דיכול ליפרע ממנו תחילה חשיב דנתרבה על הערב, ולכך הק' הרשב"א דא"כ בגוונא דהעני תו"ז, הרי כבר יכול לתבוע תחילה מן הערב, וממילא איכא איסור ריבית, וצ"ע על רע"א.

(א) ובעיקר שי' הראשונים דקבלן נמי אסור, הרי נתחדש בזה דחשיב הערב כמלוה ללוה, ולכך אסור לו להיות ערב קבלן, ותמה ברע"א איך נעשה הקבלן מלוה ללוה כ"ז שלא שילם חובו למלוה, הרי עדיין לא זכה בכסף, וצידד רע"א לפרש דהלוה זוכה בכסף בשביל הערב, וחוזר וזוכה ממנו, ולכך חשיב כלוה מהערב, אולם הק' ע"ז דהא לשי' תוס' בעי' שלוחו של בעל הממון, ואין שליחות לגוי, ולכך צידד לפרש דקבלן נעשה כאילו אמר לו הלוה שעבד עצמך ק' למלוה, ואני מתחייב לך ק"כ, אלא דא"כ ק' מדוע הוי ריבית, הרי הערב מתחייב ק"כ, והלוה מתחייב לערב ק"כ, ואין כאן ריבית, ולכך מסיק דאינו אלא מדרבנן.

(ב) והנה מה דצידד רע"א דהלוה מתחייב לערב תמורת מה דנתחייב הערב למלוה, מצינו כן בריטב"א ב"מ ס"ב א' ד"ה תנאי דכתב "פעמים שהוא נעשה ערב קבלן ומתחייב לו הלוה בשטר על הערבות שנכנס בשבילו שזה כמלוה גמור הוא" ומבואר דהלוה מתחייב לערב תמורת הערבות, [ומה דנקט שטר, משום דבא לבאר הסוגיא שם דקום עשה לקרועי שטרא].

(ג) ויש לפרש כוונת רע"א בב' אופנים - א) דהלוה נעשה כערב על הערב, דהוי כתן מנה לפלוני ואתחייב אני לך, ומשום דהתחייבות של הערב עפ"י הלוה, כמוציא ממון על פיו הלוה, והחילוק בין קבלן לערב, דקבלן אם לבסוף הערב שילם, חשיב דהוציא הערב מעות עפ"י הלוה כבר מזמן ההלואה, אבל בערב דאינו חייב רק אחר שתבע את הלוה, אינו נידון דהוציא מעות כבר מזמן ההלואה, אלא דהק' רע"א דהא הערב נמי נתחייב ק"כ. ב) דאינו מדין ערב, אלא דהלוה מתחייב לערב ק' כהתחייבות בעלמא, תמורת הק' דנתחייב הערב למלוה, ונתחייב לו כ' ריבית על ההתחייבות, [ולפי"ז מבואר דריבית על התחייבות הוי ר"ק, ועי' ברמב"ן ב"מ נ"ז ב' לגבי ריבית בהקדש, וברמ"א יו"ד קע"ז ו' לגבי נדוניא, ואכ"מ], אלא דתמה רע"א דליכא ריבית כיון דמיד נתחייב הערב ק"כ לערב, [אלא דלפי"ז יש לדון ליישב קו' רע"א דבאמת הלוה קיבל מהערב רק את החיוב של ק', אבל את הכ' ריבית בפועל עדיין הוא לא נתחייב, דכמו דפסק הרמ"א דלגבי הריזת ה' כערב שלא בשעת מתן מעות, ה"ה דאינו נחשב דקיבל הלוה מהערב התחייבות של כ' ריבית כבר מהשתא, וצ"ע בזה].

(ד) והנה בנתה"מ סי' ק"ל סק"ד ביאר בדעת הרמב"ם דנעשה ערב מעצמו ונתחייב הערב בבי"ד דחייב הלוה לערב משום דהמלוה לא רצה להלותו לולי קבלת הערב, אולם זה ודאי דאם שילם לבסוף, אין הלוה חייב לערב מדין משתרשי לי', ורק אם שילם לבסוף חשיב דהרויח לו ממון, והנה לדבריו מיושב היטב קו' רע"א דבאמת כל חיובו הוא מדין משתרשי לי', אלא דצ"ע מדוע בערב כל חיובו של הלוה חייל רק מזמן פרעון הרעב למלוה, הא משתרשי לי' משעת הלואה.

וי"ל דקבלן כיון דיש לערב שם לוח כלפי המלוה, וכשהמלוה גובה ממנו, הוא מחמת דנתחייב לו כבר בשעת ההלואה, נמצא דכבר משעת ההלואה קיבל הלוה כסף מהמלוה מחמת הערב, וגם קיבל עליו הקבלן לשלם מיד, וא"כ הרי הוא משתרשי לי' משעת ההלואה, וחייל חיוב הלוה לערב משעת ההלואה, וזהו סיבת חיוב של הלוה, אבל בערב דאין על הערב שם לוח עד שהוא פורע למלוה, אין דנין להרווחת הממון של המלוה כמשתרשי ליה עד שיפרע לו, דרק בשעת הפרעון הרווחת הממון של הערב ללוה.

(ה) אולם הנה ברש"י ד"ה הוא ניהו כתב "ערב זה הלוה מן הנכרי וחזר והלוה מן הישראל" וכן בנימוק"י כתב "וכאילו שהלוה הערב לזה מה שלוחה הוא מן הגוי" ומבואר דמה דהלוה נעשה לוח של הערב אינו מחמת התחייבות של הלוה לערב, אלא הוא מחמת גוף ההלואה, דמשום דהערב נידון כלוה, משו"ה נידון הלוה כלוה מהערב, וכן אינו משמע כמו דביאר הנתה"מ דהוא מדין משתרשי, דהא בדבריהם מבואר דאת הכסף שלוחה הערב מהמלוה, הלוה ללוה.

וביותר מצינו כן להדי' בשו"ת הריב"ש סי' ש"ה [והובא בט"ז קס"ח ס"ק ל"ב וש"ך שם, ורע"א ב"מ ע"א א'] דישראל שהפקיד מעותיו ביד גוי על דעת שהגוי ילוננו לישראל בריבית, הוי ר"ק, דאע"ג דאין שליחות לגוי, מ"מ יש כאן מלוה ולוה ישראל, והביא לזה ראיה מהא דמבואר בסוגיין דבדיניהם הוי ריבית, ומשום דהוי כאילו הם מעותיו של הערב, והגוי מלוה את מעות הערב, ולמד מזה הריב"ש דכ"ש באופן דהכסף באמת שייך לישראל, והגוי מלוה מעותיו של הישראל, דהוי ר"ק, והנה אי נימא כרע"א דהוא התחייבות של הלוח לערב, הרי אינו ענין כלל לנידון הריב"ש, וע"כ דגוף המעות גורם דחשיב כלוה של הערב, אלא דאכתי צ"ע כקו' רע"א איך זוכה הערב בכסף.

(ו) ולכא' מוכח לומר דכמו דבארו הראשונים דיסוד דין ערב דחשיב כקיבל גוף המנה, דכיון דהמלוה נתן את המעות עפ"י הערב חשיב כאילו נתן המלוה לערב, ומה"ט י"ל אף לגבי חיוב הלוח לערב, דכיון דהלוח קיבל את המעות עפ"י הערב, חשיב כאילו הערב הלוח, אעפ"י דלא זכה באמת בכסף, וכ"כ באבנ"ז קפ"ח ט', אולם כ"ז א"ש לדברי הגרש"ר דרק בבקבלן איכא להאי דינא, אולם באמת דבלשונות הראשונים מצינו בכ"ד, דכתבו להך מילתא גם לגבי ערב, וצ"ע בכל זה, וע"ע מה דנתבאר בזה בסוגיא דקידושין.

ובחי' ר"ח הלוי פ"ה מו"ל ה"ג כתב בתו"ד "דיסוד דין ערבות הוא רק דין חיובא, והדין מלוה שלו הוא דין דממילא, דחייל ע"י הך חיובא, דכל שנעשה ערב עבורו חשיב גם מלוה שלו" ולכא' כוונתו לתרץ קו' רע"א דאי"צ לזכיה אלא ממילא הוא דנעשה מלוה.

(א) עי' ברשב"א דתמה על רש"י מגרסתו בגמ' אשתכח דישראל קא מוזיף ברבייתא, והא אינו אלא שקיל ריביתא, דהא כל האיסור הוא רק באופן דהגוי נפרע מהערב, והערב נפרע מהלוח, ובהיא שעתא אינו אלא קשקיל רבייתא, והביא דבמקצת נוסחאות גרסי הכי, ובמיוחסות הוסיף הרשב"א דאעפ"י דא"א דשקיל אא"כ מוזיף, מ"מ כיון דליכא איסורא עד דשקיל ריבית מהלוח, הו"ל למימר שקיל ריבית, והיינו דלישנא דמוזיף משמע דבכל גוונא עובר הערב על איסור ריבית, והרי אף לרש"י אינו עובר רק באופן דהמלוה נפרע ממנו.

(ב) והנה בפשוטו נראה דהא דאין הקבלן עובר בגוונא דנפרע המלוה מהלוח, הוא משום דאעפ"י דהקבלן נמי חשיב כלוה, מ"מ כיון דהמלוה גובה מהלוח אין איסור ריבית על הערב, משא"כ בערב שלו"ד אף אם הלוח פורע שחייב כאילו הערב פרע את הריבית, אולם ברע"א ס"ב א' ביאר בכוונת הרשב"א דעל הצד דהמלוה יתבע מהלוח לא היה על הערב שם לוח ושם מלוה, ועל הצד שיתבע מהערב הוברר למפרע דהיה הערב לוח ומלוה, ומבואר מרע"א דאי נימא דהערב נשאר לוח, היה הערב עובר על לא תקח ריבית בנטילת המלוה ריבית מהלוח, וצ"ב הרי הלוח משלם מחמת החיוב שלו בתורת לוח, ולא נתן את הריבית כשביל חיוב הערב, ומהיכת דיהא איסור על הערב, ועי' באו"ש פ"ה מו"ל ה"ה דביאר כן להדי' את דברי הרשב"א, וצ"ע.

(ג) ובעיקר דברי רע"א דבטל דין לוח ומלוה למפרע מהערב, יש לבאר בב' אופנים - (א) דהוא תנאי בחיוב הערבות דעל הצד דהלוח ישלם אינו מתחייב בערבות כלל, [אולם מ"מ עובר בלא תשימון כיון דסייע בהלואה], אולם ערב שלו"ד אינו חיוב על תנאי, דאם יגבה מהלוח אינו ערב, אלא הוא מתחייב בכל גוונא, ואם שילם הלוח, הערב נפטר רק משום דנפרע חובו. (ב) דכיון דטעמא דחשיב כלוה ומלוה, משום דהמלוה לא סמך על הלוח אלא רק על הערב, משו"ה אם לבסוף פרע הלוח, הוברר למפרע דלא הוציא המלוה מעות עפ"י הערב, ודמי לאמר ראובן לשמעון הנח מנה ע"ג סלע, [דס"ל לחלק מהראשונים בקידושין ח' ב' דנעשה ערב], וחזר שמעון ולקח המנה מהסלע, דנמצא דלא הוציא שמעון מנה עפ"י ראובן, ואין ראובן חייב כלום, וה"ה הכא אם הלוח החזיר את הכסף למלוה הוברר דלא הוציא המלוה כסף עפ"י הערב, אולם בערב שלו"ד דאין המלוה יכול

לתבוע את הלוה, ודאי דכשנתן המלוה ללוה מנה חשיב דהפסיד את המנה עפ"י הערב, ואעפ"י דפרע הלוה, אינו בירור למפרע, ולכך בערב שלו"ד ניהא לשון הגמ' דקמוזיף, כיון דבכל גוונא הוא נידון כלוה ומלוה, ונלכאו נפק"מ בזה, בגוונא דהערב אומר דאינו משלם בתורת ערב אלא כפורע חובו של חבירו, דלצד א' שרי, כיון דאין הערב לווה ומלוה, אבל לצד ב' ודאי דאסור בכה"ג, דכיון דהמלוה תבע מהערב והיה מוכרח לשלם, אע"ג דמשלם בתורת פורע חובו, מ"מ כיון דהיה הערב מוכרח לשלם, נמצא דהמלוה לא קיבל את הכסף מהלוה, ושפיר היה הוצאת ממון מהמלוה עפ"י הערב].

עי' באבנ"ז סי' קצ"ז סק"ב דהק' על המ"מ דכתב דהרמב"ם סתם מה דעתו בקבלן, דהא דעת הרמב"ם דחובו של הלוה לקבלן הוא רק באומר ערבני ושלם, אבל בעמד מעצמו אינו חייב לו כלום, וביאר המ"מ דהוא כפורע חובו של חבירו, ואי נימא דאיכא איסור ריבית בקבלן הרי ע"כ שחייב הקבלן כמלוה ללוה, וא"כ אמאי אין הלוה חייב לשלם לקבלן בכל גוונא משום דהלוה לו, וע"כ דקבלן אינו נידון כמלוה ללוה.

אולם צ"ע דבשו"ע ביו"ד סתם בפשוטו כדעת רש"י דקבלן אסור, ובחו"מ סי' ק"ל הביא לדעת הרמב"ם, והוא קו' עצומה.

(א) הנה לפי רש"י דאיכא איסור ריבית, הרי ודאי דתשלום של הלוה אינו עבור הערב, אלא הוא פורע את חובו למלוה, וכן מבואר להדי' ברשב"א דאף לרש"י שרי באופן דהמלוה תובע את הלוה.

(ב) אולם מצינו בדברי הגר"ח דרך מחודש בזה, דהנה הרמב"ם פ"ה מו"ל ה"ג הביא לדין הברייתא, ובדינא דרישא כתב הרמב"ם דכ"ז שלא נטל הגוי את המעות הרי"ז ר"ק, וכן בסיפא כתב הרמב"ם דאם העמידו אצל ישראל, אעפ"י שלא נטל הישראל את המעות הרי"ז ר"ק, ובמ"מ הביא דהרמב"ן והרשב"א תמהו עליו דהא בסיפא כל האיסור הוא רק משום דיש שליחות לגוי לחומרא, אבל מדאו' אין שליחות לגוי אף לחומרא, וליכא איסורא מדאו'.

(ג) ובחי' ר"ח הלוי תי' דכל היכא דלוה ראשון מלוה ללוה ב' ע"ד המלוה, נעשה המלוה ערב ללוה ראשון כלפי מה דהלוה ללוה ב', ודינו כערב קבלן, [וע"ש דנסתפק אם זה רק בגוי או גם בישראל], וממילא יכול לווה ראשון לתבוע מהמלוה שיפרע [והיינו דימחול לו], ונקט הגר"ח דס"ל להרמב"ם כרש"י דיש איסור ריבית בערב קבלן, ומשו"ה ברישא אסור ללוה ראשון לתבוע ללוה הב', כיון דהישראל נמי הוי מלוה של הישראל, ואעפ"י דהגוי נמי הוי מלוה מדין ערב, מ"מ לא פקע דין מלוה מהישראל, וכן בסיפא כיון דהישראל נמי חשיב כמלוה מדין ערב, הוה ריבית קצוצה, עכתו"ד, [והנה באופן דהמלוה הב' לא תבע את החוב מהלוה הב', אלא תבע ממלוה ראשון דהוא הערב שישלם לו קרן וריבית, [ע"י מחילה] ושוב תבע הערב [מלוה ראשון] מלוה שני ככל ערב שתובע מהלוה, הרי בסיפא ודאי דאסור כדין הגמ' דאסור להיות ערב לגוי, אבל ברישא לכאו' נראה דליכא איסור ריבית, שהרי המלוה הב' תובע את המלוה הראשון הגוי מדין ערב, ויש לו דין לווה, ומה אכפ"ל דאח"כ יתבע הגוי את הלוה, אולם זה תלוי במחלוקת של מקמ"ח וחי' רמ"ש, עי' להלן].

(ד) והנה הרי ודאי דסתמא ברייתא מיירי בגוונא דהישראל פורע לגוי, דהא אמר לו ואני אעלה לך, ומ"מ מתבאר מדברי הגר"ח דחשיב כאילו המלוה הישראל נמי תבע מהישראל את הכסף ונתנו לגוי, ומבואר דבערב קבלן אף אם תובע המלוה מהלוה איכא איסור ריבית על הערב, וצ"ב הרי הלוה פורע את חוב עצמו, ואינו פורע לערב כלום, ומה אכפ"ל דהוא לווה של המלוה והערב, ועוד צ"ב הרי כל החיוב של הלוה לקבלן הוא רק אחר ששילם הקבלן למלוה, ובזמן שהמלוה תובע את הלוה נמצא דאין הלוה חייב מידי לערב, ואיך יתכן לדון כאילו הערב לקח ממנו ריבית.

(ה) ונראה בביאור דברי הגר"ח, דס"ל דאין הגדר בקבלן דחשיב כב' הלואות, אלא באמת גם בקבלן איכא רק הלואה א' מהמלוה ללוה, וחובו של הערב הוא לשלם את החוב במקום הלוה, ולכך יש לערב שם לווה, ומה"ט אעפ"י דליכא המתנת מעות של המלוה על הערב, מ"מ כיון דהערב נכנס תחת הלוה, והוא חייב להחזיר את חובו של הלוה, וחייב נמי להחזיר את

חוב הריבית שיש ללוה, אולם כ"ז בקבלן, אבל בערב סתם אין עליו אחריות על ההלוואה, אלא הוא התחייבות לשלם לו ממון כשיעור הקרן והריבית, משא"כ בקבלן יש לו אחריות על פרעון החוב, ולכך איכא איסור ריבית על קהבלן, שהרי הוא נכנס תחת הלוה, והא דיש לו גם שם מלוה, נראה דאינו בדיני חו"מ, דהא אין הלוה חייב לו כלום כ"ז שלא פרע חובו, מ"מ ביו"ד נתחדש דהערב נחשב כמלוה על הלוה, כיון דאין המלוה סומך על הלוה אלא על הקבלן, מ"מ נידון הקבלן כמלוה, וכיון דיש כאן ב' מלוים, איכא איסורא אפי' באופן דפורע למלוה הגוי, כיון דחשיב כפרע גם לישראל, [ומצינו איסור ר"ק שהוא רק בדיני יו"ד, דבפ"ת סי' ק"ס סק"ה הביא משו"ת תשובה מאהבה דנתן ק' במתנה ע"מ שיחזיר אחר ל' ק"כ, דאסור מדאורי, וע"ע בריטב"א ב"מ ס"ג א' ד"ה רבא אמר, וכן מצינו בעוד כ"ד, ואכ"מ], ועדיין הדברים מחודשים מאוד.

(ו) ונפק"מ בזה, בגוונא דנעשה ע"ק אחר מתן מעות ע"י קנין, דאי נימא דטעמא דחשיב כמלוה משום דהלוהו עפ"י דיבורו של הערב, הרי בכה"ג אינו נידון כמלוה ללוה, [וכל חובו של הלוה הוא רק מדין פורע חובו בע"כ], אולם אי נימא כהגר"ח דכל דנכנס תחת הלוה ממילא הוא נידון כמלוה בדיני יו"ד, אף בכה"ג יהא איסור ריבית, [שמעתי מידידי הרב חיים טובי ניי"ו].

שיטת הרשב"א

(א) בעיקר דעת הרשב"א דקבלן נמי שרי, בפשוטו נראה דטעמו משום דס"ל דאין חילוק בין ערב לקבלן, וגם קבלן הוא כערב סתם דאין חיובו למלוה כלוה, אלא חיובו למלוה הוא את מה שחייב לו הלוה, ורק בשעת הפרעון חשיב כמלוה ללוה את מה שפרע למלוה.

אולם ע"י בלשון הרשב"א במיוחסות דכתב דטעמא דשרי "ולא אסרה תורה אלא ריבית הבאה מלוה למלוה" וצ"ע דמשמע דאיכא כאן תשלום ריבית אלא דאינו מלוה למלוה, והרי להנ"ל טעמא דשרי הוא משום דאי"ז תשלום ריבית, אלא דהלוה חייב לו מדין מוציא הוצאות על פיו, או מדין נהנה משום דחשיב כפורע חובו בע"כ, ואף אי היה איסור ריבית גם שלא מלוה למלוה, נמי הוה שרי, ועמד בזה באבני נזר קצ"ח ב'.

(ב) ולכא' מוכח מהרשב"א דס"ל דיסוד החיוב של הלוה לערב הוא משום דחשיב כקונה את החוב מהמלוה, וחשיב כגובה מהלוה את החוב של המלוה, ומשו"ה חשיב דיש כאן תשלום ריבית, אלא טעמא דשרי משום דליכא ריבית רק מלוה למלוה ולא לערב.

(ג) והנה מבואר בדף ס"ב א' דר"נ וראב"י פוטרם את המלוה והערב מפני שיש בהם קו"ע, ולמסקנת הגמ' הוא בקריעת השטר, וצ"ע דבשלמא אי נימא דקבלן אסור, שפיר י"ל דחשיב כריבית מלוה למלוה, וחייב לקרוע את השטר, אולם אי נימא דערב קבלן נמי אינו עובר בלא תקח, מה שייך קריעת השטר לגבי הקבלן, והרשב"א כתשו' שם ביאר דכוונת הגמ' דמיירי בערב רגיל, אלא דליכא לאו דלא תשימון רק בבא לידי גוביינא, ולכך מוזהר הערב לקרוע את השטר, ולא לגבות הריבית מהלוה, וצ"ע הא אי"ז ריבית, אלא הוא גובה את מה שפרע בעבורו, אולם להנ"ל א"ש דכיון דחשיב כקנה את החוב, חשיב כגובה את ההתחייבות של הריבית, ומשו"ה חשיב כשימה הבאה לידי גוביינא, ואעפ"י דהערב אינו עובר בלא תקח ריבית, כיון דאינו מלוה למלוה, מ"מ יש לו שייכות לשימת הריבית, כיון דחיוב הלוה לערב הוא משום דהלוה נכנס תחת המלוה, [והנה בב"י חו"מ סי' ס"ז סעיף ה' הביא משו"ת הרשב"א ח"ג סי' נ"ט דדן בישראל שהיה ערב לישראל על הלואתו מגוי, אם משמט או לא, ומסיק הרשב"א דמשמט כיון דמשעה שפרע הערב, נעשה הערב כמלוה ע"פ על הלוה, וכן פסק בשו"ע שם, וצ"ב, דאי נימא דגדר הדין הוא דהערב חשיב כקנה את החוב מהמלוה, הרי תקשי דהוי חוב של גוי דאינו משמט, וכמבואר ברשב"א שם דהלוקח שטר של גוי, אין שביעית משמטתו, כיון דהוא חוב הבא מחמת גוי, וצ"ע בכ"ז].

(ד) אולם יתכן לבאר בדברי הרשב"א באופ"א, דהנה הרשב"א כתב דעיקר אסמכתיה דמלוה הוא על הלוה, ולא על הקבלן, ונראה בכוונתו דלעולם גם בע"ק חשיב כלוה ומלוה, אלא דמ"מ לא חשיב דמחמת ההתחייבות של הקבלן הוציא המלוה את

הממון מידו, ולכך אעפ"י דיש כאן הלואה מ"מ הקציעה של הריבית על המתנת המעות הוא רק על הלואה ולא על הקבלן, וכשהקבלן פורע למלוה הרי הוא פורע הקרן בתורת פרעון חוב עצמו, והריבית בתורת פרעון חוב הלואה, וממילא יכול לגבות הערב מהלואה את הריבית מדין פורע חובו. [כ"ז מבני החבורה שיח"ן].

שיטת הר"ן והעיטור

(א) שיטת הר"ן והנמוק"י דבערב שלו"ד לעולם אסור, אולם בערב קבלן יש חילוק בין מלוה גוי ללואה גוי, דבמלוה גוי איכא איסור רק בערב שלו"ד אבל בלואה גוי איכא איסור גם בערב קבלן, ומשום דחשיב דממונו של הישראל מתרבה אצל הישראל, וצ"ע דממנ"פ אם הקבלן נידון כלואה ומלוה לעולם יהא איסור, ואם לאו לעולם יהא מותר, ועי' בב"י מה דביאר בדברי הר"ן, וצ"ב כוונתו.

(ב) ועי' בלשונו של הר"ן דביאר דבקבלן חשיב דאיכא ב' לוויין, ולפי"ז מבואר החילוק, דהיכא דהלואה גוי אסור כיון דאיכא ריבית בין המלוה לערב, אבל במלוה גוי שרי, כיון דאיכא ב' ישראלים לוויין, ואף אם הערב ישלם שרי כיון דאינו מלוה של הלואה, ולפי"ז ע"כ מוכח דסיבת החיוב של הלואה לערב אינו מדין לואה, אלא מחמת דין נהנה או התחייבות, אבל בערב שלו"ד דהוא הלואה, משו"ה הוא נידון נמי כמלוה, ואיכא איסור לפרוע ריבית לערב.

(ג) ובב"י הביא מהעיטור דפסק להיפוך מהר"ן, דסוגיין מיירי רק בגוונא דהלואה הוא גוי, והיה הישראל ערב שלו"ד, אבל בגוונא דהלואה גוי ליכא איסור, ובפשוטו הסברא בזה דס"ל דרק הערב נידון כלואה, אולם אינו מלוה לישראל, וכל החיוב של הלואה הוא משום דהלואה מתחייב לשלם לו כל מה שיהא לו הפסד מחמתו, וממילא ליכא איסור ריבית, כיון דאינו תשלום על המתנת המעות, אלא התחייבות בעלמא, אבל כשהלואה הוא גוי, נמצא דהישראל נתחייב בריבית למלוה ישראל.

גדר דין ערב שלו"ד

(א) הנה מבואר בגמ' ב"ב קע"ד א' דנו"נ ביד אין למלוה על הלואה כלום, ונפסק בשו"ע קכ"ט י"ט, ומבואר בשו"ע דדינא דגמ' מיירי בקבלן, ואיכא ב' שי' אם ה"ה לערב, ועי' נתה"מ שם ס"ק י"ג דכ"ז היכא דלא שלחו הלואה, אבל אם לקח בשליחותו הוי כאילו קבלן הקבלן, ובגמ' יבמות ק"ט ב' מבואר דיתרחק מן ג' דברים וחד מינייהו הוא מן הערבון, ומבואר בגמ' דהיינו בערבי שלציון, דעבדי שלוף דוץ, ומבואר בראשונים דאין למלוה עם הלואה כלום, ועי' ברשב"א ד"ה אלא מסתברא דבדיניהם הוא גם בלא נו"נ ביד, ובישראל הוא בנו"נ ביד.

ועי' מחנ"א שלוחין סי' י"ב דהביא מתשו' מהר"ם מרוטנבורג ד"פ סי' תתט"ז דכתב דאין המקבל יכול ליטול מהלואה רק אם פרע למלוה, וכתב שם המחנ"א דאזיל לשי' בתשו' ד"פ סי' שצ"א דמותר לישראל להיות שליח של ישראל ללות בגוי מריבית, וכן הביא התרומות מר"א מנרבונא, וע"ש בסה"ת דביאר דהא דערב אסור, הוא רק בכה"ג דלא שלחו הלואה, ואסור משום דיש שליחות לחומרא, ע"ש.

(ב) ובשו"ע חו"מ סי' קכ"ט סי"ט פסק דבנו"נ ואין לערב גובה מהלואה מדין שדר"נ, אא"כ מחל הקבלן ללואה, ובש"ך ס"ק ל"ח חלק על השו"ע דאין הקבלן יכול למחול, כמו דבכל שדר"נ לא מהני מחילה, [וכבר עמד בקו' זו הרשב"א ב"ב קע"ד א'], ובתומים ס"ק י"ז תי' דכל זמן שלא שילם הערב למלוה לא נתחייב הלואה לערב, ואחר ששילם הערב הרי אין למלוה תביעה, וע"כ צ"ל דמיירי דא"ל התקבלתי וקעביד זקיפה, ויכול למחול קודם הזקיפה, ע"ש, ובקצוה"ח שם סק"ז תמה עליו דרק בקבלן רגיל אין הלואה מתחייב עד שיפרע הקבלן למלוה, אבל בנו"נ ביד, הרי גם אם לא פרע הלואה יכול הקבלן לתבוע את הערב, ושפיר איכא דין שדר"נ, ובנתה"מ ס"ק י"ד חלק על הקצוה"ח דאף בקבלן שנו"נ ביד אין הלואה חייב רק כשפורע

הערב בשבילו למלוה, ורק לקבלן יש דין לזה מהמלוה, ואם המלוה היה גר ומת נפטר הלוה, והא דגובה ממשועבדים של הלוה מזמן ההלוואה, [הנה דין זה מבואר ביד רמ"ה ב"ב ?], וכן ע"כ מוכח לדברי הנתה"מ סי' ק"ל שהוא מדין משתרשי, דחייל כבר מזמן ההלוואה], משום דהוי כמו מעכשיו, דהחיוב מתחיל מזמן ההלוואה, ולא נגמר עד שהערב יפרע למלוה, ולכך לא מהני שדר"ג קודם החיוב, [וע"ש דביאר אמאי מ"מ יכול הקבלן למחול].

ומבואר דלפי התומים והנתה"מ אף בנו"נ ביד אין הערב יכול לתבוע מהלוה רק אחר שפרע למלוה, וכמו דהביא במחנ"א הנ"ל מתשו' מהר"ם, ובקצוה"ח נקט דחייב אף קודם שפרע, ואף באופן דמחל המלוה לערב חייב הלוה. וצ"ע על התומים והנתה"מ, דהא מבואר בסוגיין דאיכא דין ריבית בערב שלו"ד, וק' כיון דלא נעשה לזה עד שהקבלן יפרע, הרי דמי לערב וקבלן דחשיב דהריבית נתרבה על הלוה, ומדוע יש בזה איסור ריבית, [ולשי' העיטור א"ש], והנה הרי בתשו' מהר"ם נמי כתב כדינו של הנתה"מ, דבמת הוא פטור, אולם כ"ז לשי' דשליח על הלהואה בריבית מותר, אעפ"י דהאחריות על השליח, אולם להל' אינו כן, [וצ"ע דלא הביא הנתה"מ לדברי המחנ"א].

ואולי י"ל, דהנה הנתה"מ שם ביאר דטעמא משום דהלוה לא אמר לו לזה לך והלוה לי, אלא אמר לו היה ערב או קבלן בעבורי, וי"ל דכ"ז לענין נז"נ ביד, אבל בשלו"ד בדיניהם, לעולם הוי כאומר לו לזה לך והלוה לי.

ועוד יתכן לומר דס"ל לנתה"מ דשאני קבלן דלעולם חיובו הוא לפרוע את חוב הלוה, אבל בשלו"ד אעפ"י דאינו נעשה כמלוה רק אחר ששילם, מ"מ אחר ששילם הוא נעשה למפרע כמלוה של הלוה, וע"ד שביאר רע"א לגבי קבלן.

ג) במקור מים חיים ק"ע ס"א מסתפק בישראל לזה מישראל וגוי ערב שלו"ד, אי מהני אף לקולא, או דמ"מ הישראל הוא הלוה ולא מהני ערבות הגוי לקולא, ובחי' רבי מאיר שמחה ב"מ סוף פ"ה בהגהות לשו"ע סי' ק"ע הוכיח שלא כדבריו, דהנה בשע"ד סק"ג מסתפק מה הדין בערב שלו"ד באופן דהישראל הלוה פרע לנכרי קרן וריבית, אם מוציאין מיד הערב גם את הריבית או לא, מי חשיב כפורע חובו של הערב, או כפורע חובו שלו, והביא מהראב"ן דכתב דאם ישראל שגג ונעשה ערב, דמותר ליתן את הריבית לגוי, ולא הוי כנתן את הריבית לערב, ועי' בהג"א סי' נ"ג בגוונא דהמלוה ישראל והלוה גוי, וישראל ערב שלו"ד דשרי לגוי לשלם למלוה, ותמה ברע"א ב"מ ס"ה ב' [סוד"ה בהגהת] הרי הלוה פורע חובו של הערב, וכן קשה על הראב"ן הנ"ל, אולם לכאו' מוכח מהכא דבאמת לא פקע מהלוה דין לזה לגבי המלוה.

ולפי"ז תמה בחי' רמ"ש על המקמ"ח, דהא מבואר להדי' בראב"ן דהלוה בעצמו יכול לפרוע, וא"כ ה"ה בגוונא דהגוי ערב שלו"ד יהא אסור הלוה לפרוע למלוה.

ד) והנה בט"ז יו"ד ק"ע סק"א נקט דדעת הטור כהרשב"א דהאיסור רק בשלו"ד, ודעת השו"ע דערב קבלן נמי אסור, ומה דהביא השו"ע לדעת הרשב"א הוא רק בדיעבד, אבל לכתלחילה ודאי אסור, ובט"ז סק"ב ביאר בדעת הטור דהאיסור הוא צד א' בריבית, כיון דאם ישלם הלוה למלוה לא עביד הערב איסור, ומבואר חידוש גדול דאף בערב שלו"ד אם ישלם הלוה חשיב הלוה כלוה מהמלוה ולא מהערב.

ה) ברמ"א ק"ע א' פסק דערב שלו"ד על הקרן ולא על הריבית מותר, ועי' ט"ז סק"ה דחלק ע"ז דכיון דהוא נעשה לזה על הקרן מהיכ"ת דהלוה יהא חייב ריבית למלוה, וע"כ דחל החיוב על הערב וא"כ הוי ר"ק, ועי' ביאור הגר"א סק"ח דביאר דכיון דאין נותן הריבית בשבילו שרי, ע"ש, אולם הש"ך בנקוה"כ חלק דכל מה דמצינו בסי' זה דיש איסור הוא רק במשלם את הריבית, אבל בלא"ה שרי, וצ"ע הרי הערב הוא הלוה והמלוה, ומה החילוק אם הוא משלם את הריבית או לא, ולכאו' מוכח דס"ל דאם הלוה משלם, אי"ז תשלום במקום הערב, אלא זה תשלום של לזה למלוה, ושייך אף על הריבית בלבד.

ו) ובמרדכי סי' של"ג פסק דערב שלו"ד בשעת הלואה, הוא מתחייב על הקרן בלא קנין קנין כדין ערב בשעת מתן מעות, ועל הריבית רק בקנין כדין ערב שלא בשעת מתן מעות, וצ"ע הרי ערב שלו"ד הוא לזה גמור, ומשלם ריבית עבור ההמתנה שהמתין לו המלוה, ואינו ענין לדין קנין ערבות, וע"כ דגם בשלו"ד יש על הלוח דין לוח מהמלוה.

והנה עי' היטב בלשון רע"א בדף ס"ב א', ומבואר מדבריו דגדר הדין דערב קבלן דהריבית שמשלם הקבלן אינו עבור הלוח, אלא עבור עצמו, וכל מה דהלוח חייב לערב הוא רק משום דנעשה הערב כמלוה ללוח, ולפי"ז ודאי דבאופן דישאל הלוח לישראל וגוי ערב קבלן, דליכא איסור לגבות הריבית מהקבלן, כיון דאינו פרעון עבור הריבית של הלוח, וכ"ש דה"ה בערב שלו"ד דשרי בכה"ג, אולם לכאור' כיון דחזי' במרדכי והרמ"א דאף לגבי ערב שלו"ד לא פקע דין הלוח, הרי כ"ש דבקבלן לא פקע דין לוח, וצ"ע.

ז) ולכאור' מדברי הרשב"א מוכח להדי' דלא כהט"ז והוא לוח של הערב בכל גוונא, דהא הרשב"א הק' על רש"י מלישנא דגמ' וקמזיף רבייתא, דמשמע דהוא חיוב כלל גוונא, ואילו לרש"י אינו עובר רק אם לבסוף ישלם את חובו של הלוח, ואי נימא דשלו"ד הוי צד א' בריבית הרי גם לפי הרשב"א תקשי מלשון הגמ', וע"כ מוכח דהוא נידון כמלוה של הלוח בכל גוונא.

אולם מ"מ יש להוכיח מהרשב"א דלא בטל שם לוח מהמלוה, דהנה הרשב"א הק' לפי שיטתו מלשון הגמ' דקיבל עליו הנכרי לדון בדיני ישראל, דמשמע דהגוי מותר על דינו, והא אדרבא הרי השתא הוא יכול לתבוע אף את הלוח, וישאל הלוח הוא דמקבל ע"ע שלא לדחותו לערב, ותי' הרשב"א דאע"ג דהישראל הלוח קיבל ע"ע שלא לדחותו, מ"מ בעי' נמי שהגוי יקבל ע"ע, דבלא"ה הוא דוחה אותו לערב, ואף אם הלוח בא לפרוע אינו חייב לקבל ממנו, ונפק"מ בזיבורית ללוח, וצ"ב הרי ערב שלו"ד אין המלוה יכול לתבוע רק את הערב, וא"כ מה שייך שהישראל יקבל עליו שלא לדחותו לערב, הרי לא לוח ממנו, וע"כ דלא בטל שם לוח מהלוח.

לוח גוי וישראל ערב

עי' ברמב"ן דהוכיח מהתוספתא והירושלמי דגוי שלוח מישראל מותר לישראל להיות ערב, וביאר הרמב"ן דאע"ג דהישראל גובה ממנו קרן וריבית, מ"מ הוא חוזר וגובה מהגוי ואינו מפסיד מידי, וצ"ע דלכאור' קו' היא דסו"ס הרי הערב נעשה כלוח, והוי ריבית מישראל לישראל, ובשלמא במלוה גוי שרי דהא הוי כלוח מהגוי, אבל במלוה ישראל אמאי שרי, אולם א"כ צ"ב תי', דמה הנפק"מ אם מפסיד או לא, סו"ס הוא ריבית, ועוד א"כ מדוע בערב קבלן אסור, הא אינו מפסיד, ובפשוטו צ"ל דמ"מ כיון דאינו יכול לתבוע אותו מתחילה לא חשיב דנתרבה ממונו של הגוי על הערב, ובאמת דכן ביאר הרמב"ן בהמשך דבריו דסתמא בגוי מיירי בקיבל עליו לדון בדיני ישראל, וכיון דכל חיובו אחר שתבע הגוי מהלוח, לא חשיב דשקל ה' ויהיב ו', ומבואר דליכא כלל המתנה על הערב, וצ"ע בסתירת דברי הרמב"ן.